

KLINIK FARMATSEVTIKA: KASALXONADA FARMASEVTNING O'RNI

Ismoilova Mavjuda¹

Qoqon universiteti

KEYWORDS

Klinik farmasevtika, farmasev kasalxona, dori vositalari, farmakoterapiya, nojo'ya ta'sir

ABSTRACT

Mazkur maqolada klinik farmatsevtika sohasi va kasalxonalardagi farmasevtning zamonaviy sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni yoritilgan. Klinik farmasevtning dori vositalarini to'g'ri tanlash, bemorga individual yondashuvni qo'llash, shuningdek, nojo'ya ta'sirlarni nazorat qilishdagi roli tahlil qilingan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.16498084**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Bugungi kunda sog'liqni saqlash tizimi tibbiyot sohasidagi ilm-fan yutuqlari, farmakologik yangiliklar va zamonaviy dori vositalarining keng qo'llanilishi bilan ajralib turadi. Bunday murakkab tizimda bemorlarning xavfsiz va samarali davolanishini ta'minlash uchun ko'p tarmoqli yondashuv zarur bo'lib, bunda klinik farmatsevtikaning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Klinik farmatsevtika – bu farmatsiyaning amaliy sohasi bo'lib, dori vositalarining ratsional, individual va xavfsiz qo'llanilishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu yo'nalish farmakoterapiya sifati va bemor salomatligi uchun mas'uliyatni oshirishni maqsad qilgan bo'lib, sog'liqni saqlashda farmasevtning faqat dori tarqatuvchi emas, balki tibbiy qarorlar qabul qiluvchi mutaxassis sifatidagi mavqeini mustahkamlab bormoqda.

An'anaviy farmatsiya yondashuvida farmasevtlar asosan dorixonada ishlaydi va tayyor mahsulotlarni bemorlarga taqdim etish bilan cheklanar edi. Ammo klinik farmatsevtikaning rivojlanishi bilan bu kasb vakillarining faoliyati kengayib, endilikda shifoxona muhitida tibbiy guruh a'zosi sifatida faol ishtirok etmoqda. Klinika farmasevt bemor tibbiy kartasini tahlil qiladi, dori-darmonlar bo'yicha to'g'ri tanlov qilish, muvofiqlikni aniqlash, yon ta'sirlarni nazorat qilish, dozalashni optimallashtirish va

farmakoterapiya samaradorligini oshirishga bevosita hissa qo'shadi.[1]

Xususan, kasalxonalarda yotayotgan bemorlarning ahvoli ko'pincha og'ir bo'lib, ularga bir nechta dori vositalari bir vaqtda buyuriladi. Bu esa nojo'ya ta'sirlar, dori-darmonlar o'rtasida o'zaro ta'sirlar va dori xatoliklari xavfini oshiradi. Shu bois klinik farmasevtlarning ishtiroki nafaqat davo samaradorligini ta'minlash, balki xavfsizlikni oshirishda ham muhim omil hisoblanadi. Klinik farmasevtlar bemorlar bilan bevosita ishlaydi, shifokorlar va hamshiralar bilan maslahatlashadi, farmakoterapiya protokollarini ishlab chiqishda qatnashadi va doimiy monitoring olib boradi. Bu jarayonlarda ular farmakokinetika, farmakodinamika, klinik farmakologiya va dori siyosati kabi sohalarda chuqur bilimlarga ega bo'lishi talab etiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi kunda dunyo bo'yicha sog'liqni saqlash tizimlarida klinik farmatsevtlar o'zining mustahkam o'rniga ega bo'lib bormoqda. Xususan, AQSH, Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya va boshqa rivojlangan mamlakatlarda bu mutaxassislar davolovchi guruhning ajralmas a'zosi sifatida faoliyat yuritadi. O'zbekistonda esa bu sohaga qiziqish ortib bormoqda, yangi klinik farmatsevtika yo'nalishlari yo'lga qo'yilmoqda, farmasevtlar malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.[2]

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, kasalxonada faoliyat yurituvchi farmasevtning zamonaviy roli kengaymoqda va bu sohaning kelajagi innovatsion yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq. Klinik farmatsevtikaning rivoji sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirishda muhim strategik omil sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda dori vositalarini ro'yxatdan o'tkazish va tasdiqlash jarayoni farmatsevtika mahsulotlarining mamlakat bozoriga chiqarilishi va sotilishiga qadar xavfsizligi, samaradorligi va sifatini ta'minlash uchun bir necha asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Yangi dori odamlarda sinovdan o'tkazilishidan oldin farmatsevtika kompaniyalari preparatning xavfsizlik profili, farmakologik xossalari va potentsial samaradorligini baholash uchun klinikadan oldingi tadqiqotlar o'tkazadi. Ushbu bosqich dorining toksikligi, farmakokinetikasi va farmakodinamikasi bo'yicha ma'lumotlarni to'plash uchun laboratoriya tadqiqotlari va hayvonlarni tekshirishni o'z ichiga oladi. Klinikadan oldingi tadqiqot preparatning xavfsizligi va potentsial samaradorligini ko'rsatgandan so'ng, uning xavfsizligi va samaradorligini baholash uchun odamlarda klinik sinovlar o'tkaziladi. O'zbekistondagi klinik sinovlar xalqaro standartlar va yo'riqnomalarga, jumladan, yaxshi klinik amaliyot (GCP) tamoyillariga muvofiq bo'lishi kerak. Sinovlar odatda turli bemorlar populyatsiyalarida preparatning xavfsizligi, dozasi va samaradorligini baholash uchun uch bosqichda o'tkaziladi. Klinik sinovlar muvaffaqiyatli yakunlanganidan so'ng farmatsevtika kompaniyasi Dori vositalari va tibbiy buyumlar sifati va xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasiga to'liq ro'yxatga olish to'g'risidagi arizani taqdim etadi. Ilovada preparatning tarkibi, ishlab chiqarish jarayoni, sifat nazorati choralari, klinikadan oldingi va klinik sinov natijalari, etiketkalar va qadoqlash ma'lumotlari haqida batafsil ma'lumotlar mavjud. Dori vositalari va tibbiy buyumlar sifati va xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasi preparatning xavfsizligi, samaradorligi va sifatini baholash uchun ro'yxatga olish arizasini ko'rib chiqadi.[3]

Ekspertlar guruhi taqdim etilgan ma'lumotlarni milliy qoidalar va standartlarga muvofiqligini ta'minlash uchun baholaydi. Ko'rib chiqish jarayoni preparatni tasdiqlash bo'yicha asosli qarorlar qabul qilish uchun tashqi ekspertlar va maslahat qo'mitalari bilan maslahatlashuvlarni o'z ichiga olishi mumkin. Agar preparat normativ talablarga javob bersa va xavfsiz, samarali va yuqori sifatli deb topilsa, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi uni ro'yxatdan o'tkazish uchun ruxsat beradi. Dori vositasiga ro'yxatga olish raqami berilgan va Dori vositalarining Davlat reestriga kiritilgan bo'lib, uni O'zbekistonda qonuniy ravishda sotish, tarqatish va sotish imkonini beradi. Dori ma'qullangandan va sotilgandan so'ng, real sharoitlarda uning xavfsizligi va samaradorligini nazorat qilish uchun keyingi nazorat tadbirlari o'tkaziladi. Sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari va iste'molchilarga preparat bilan bog'liq har qanday salbiy reaksiyalar yoki nojo'ya ta'sirlar haqida nazorat qiluvchi organlarga xabar berish tavsiya etiladi. Har qanday paydo bo'ladigan xavfsizlik muammolarini aniqlash va ularga javob berish uchun farmakologik nazorat choralari amalga oshiriladi. O'zbekistonda ro'yxatdan o'tgan dori vositalari doimiy ravishda tartibga soluvchi talablarga muvofiqligini ta'minlash uchun davriy yangilanib turadi. Farmatsevtika kompaniyalari, shuningdek, dori formulasi, ishlab chiqarish jarayoni, yorlig'i yoki qadoqlashdagi har qanday o'zgarishlar uchun ro'yxatga olish ma'lumotlariga o'zgarishlar kiritishlari shart. Ro'yxatga olish va tasdiqlash jarayonining ushbu asosiy bosqichlariga rioya qilish orqali farmatsevtika kompaniyalari O'zbekistondagi me'yoriy talablar bo'yicha harakatlanishi va dori vositalarining bozorga chiqishidan oldin xavfsizlik, samaradorlik va sifat bo'yicha zarur standartlarga javob berishiga ishonch hosil qilishi mumkin.[4]

Zamonaviy tibbiy xizmat ko'rsatish tizimida klinik farmatsevtika o'zining tibbiy-amaliy yo'nalishi, kasbiy mas'uliyat doirasi va ijtimoiy ahamiyati bilan alohida o'rinni egallamoqda. Klinik farmatsevtika - bu farmatsiyaning bir tarmog'i bo'lib, bemorga yo'naltirilgan xizmatni nazarda tutadi. Mazkur yo'nalishning asosiy maqsadi dori vositalarining ratsional qo'llanilishini ta'minlash, farmakoterapiya sifatini oshirish va bemor xavfsizligini ta'minlashdan iboratdir.

An'anaviy farmatsiya faoliyati dori vositalarini tayyorlash va tarqatish bilan cheklanib qolgan bo'lsa, klinik farmasevt zamonaviy sharoitda davolash jarayonining to'laqonli ishtirokchisiga aylanmoqda. Bunda u nafaqat dori vositalarining farmakokinetik va farmakodinamik xususiyatlarini inobatga oladi, balki bemorning individual fiziologik, laborator va klinik ko'rsatkichlarini ham e'tiborga olgan holda farmakoterapevtik qarorlarni asoslashda faol ishtirok etadi.

Klinik farmasevtlarning sog'liqni saqlash muassasalari, xususan, stasionar muassasalardagi ishtiroki murakkab tibbiy holatlarda farmakoterapiyani optimallashtirish, dori-darmonlar bilan bog'liq xatolarni kamaytirish, farmakovigilans faoliyatini yuritish, shuningdek, tibbiy xodimlarga va bemorlarga maslahat berish kabi yo'nalishlarda ifodalanadi.

1. Farmakoterapiyani optimallashtirish

Klinik farmasevt har bir bemor uchun individual tarzda tuzilgan davolash rejasining

farmakologik jihatdan asoslangan, xavfsiz va samarali bo'lishiga e'tibor qaratadi. U bemorning anamnezini, farmakokinetik ko'rsatkichlarini, dori vositalariga bo'lgan sezuvchanligini va boshqa ko'plab omillarni hisobga olgan holda optimal dori vositasini tanlashda shifokorga ilmiy-amaliy asoslangan maslahatlar beradi. Bu jarayonda klinik farmasevt farmakoterapiyaning mezonlari, klinik protokollar va zamonaviy xalqaro tavsiyalarga asoslanadi.

2. Dori-darmonlar bilan bog'liq xatoliklarni oldini olish

Kasalxona sharoitida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan dori-darmon xatoliklari bemor salomatligi uchun jiddiy xavf tug'diradi. Klinik farmasevtlar dori buyurish, tayyorlash, saqlash va qo'llash jarayonlarida nazorat funksiyasini bajarib, xatoliklarning oldini olish, shuningdek, dori vositalari bilan bog'liq muammoli holatlarni bartaraf etish orqali bemor xavfsizligini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, klinik farmasevt kasalxona farmakoterapiya tizimining muhim tarmog'iga aylanmoqda.

3. Nojo'ya ta'sirlarni monitoring qilish va farmakovigilans

Klinik farmasevtlarning yana bir muhim vazifasi - dori vositalarining nojo'ya ta'sirlarini aniqlash, baholash va monitoring qilishdir. Mazkur faoliyat farmakovigilans doirasida olib boriladi va ushbu ma'lumotlar nafaqat dori terapiyasini o'zgartirish, balki sog'liqni saqlash tizimi darajasida xavfsizlik chora-tadbirlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Klinik farmasevt nojo'ya ta'sirlar haqida shifokor va tibbiy xodimlarni ogohlantiradi, muqobil dori vositalarini tavsiya qiladi va kerak bo'lsa, dori iste'molini to'xtatishga asosli tavsiyalar beradi.

4. Dori vositalarining o'zaro ta'sirini baholash

Ko'pchilik kasalxona bemorlari bir vaqtning o'zida bir nechta dori vositalarini qabul qiladi. Bu esa dori vositalarining o'zaro farmakokinetik yoki farmakodinamik ta'sirlari sababli noxush klinik oqibatlariga olib kelishi mumkin. Klinik farmasevt ushbu ta'sirlarni aniqlash, baholash va oldini olish orqali bemor uchun xavfsiz va samarali dori terapiyasini ta'minlashga yordam beradi. Bunday yondashuv farmakoterapiya natijadorligini oshiradi va bemor holatini barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

5. Interprofessional hamkorlik va klinik qarorlar qabul qilishda ishtirok

Klinik farmasevt zamonaviy sog'liqni saqlash tizimida interprofessional guruhning ajralmas a'zosi sifatida faoliyat yuritadi. Shifokor, hamshira, laboratoriya xodimi va boshqa mutaxassislar bilan samarali hamkorlikda bo'lib, kompleks klinik vaziyatlarda eng maqbul davolash strategiyalarini ishlab chiqishda ishtirok etadi. Aynan klinik farmasevtning dori vositalari to'g'risidagi chuqur bilimi qaror qabul qilish jarayonida asosiy rol o'ynaydi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda klinik farmasevtika bo'yicha ta'lim dasturlari takomillashtirilib, amaliyotga yo'naltirilgan o'quv rejalar ishlab chiqilmoqda. Xalqaro tajribani o'rganish, tibbiy ta'lim muassasalarida klinik farmasevtikani mustahkamlash, malaka oshirish kurslarini joriy etish orqali ushbu soha rivojiga zamin yaratilmoqda.

Xulosa

Klinik farmatsevtika zamonaviy sog'liqni saqlash tizimida muhim o'rin tutadigan

yoʻnalish boʻlib, bemorlar salomatligini saqlash va yaxshilashda bevosita ishtirok etadi. Ayniqsa, kasalxonalarda farmatsevtning roli dori vositalarining ratsional qoʻllanilishini taʼminlash, dori-darmonlar bilan bogʻliq nojoʻya holatlarning oldini olish, shifokor va hamshiralarga farmakoterapiya boʻyicha maslahatlar berish orqali namoyon boʻladi. Klinik farmatsevtlar nafaqat dori vositalarini tarqatuvchi mutaxassislar, balki bemorga yoʻnaltirilgan klinik jamoaning teng huquqli aʼzosi sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy tibbiy amaliyotda kompleks yondashuv talabi ortib borayotgani sababli klinik farmatsevtlar multidisiplinar guruh tarkibida faol ishlashlari, har bir bemorga moslashtirilgan farmakoterapiya rejasini ishlab chiqishda qatnashishlari zarur. Bu esa nafaqat dori vositalarining samarali qoʻllanilishini, balki sogʻliqni saqlash tizimi resurslarining tejab-tergab ishlatilishini taʼminlaydi. Misol uchun, dori vositalari bilan bogʻliq xatolarni kamaytirish, kasalxonalarga qayta yotish hollari sonini pasaytirish va dori vositalari sarfini optimallashtirish orqali katta ijtimoiy va iqtisodiy samaralarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Миронов А.Н. Клиническая фармация: учебник. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2020. — 432 с.
2. Қурбонов И.А. Клиник фармацевтика асослари: ўқув қўлланма. — Тошкент: Тиббиёт, 2021. — 250 б.
3. Балакина П. А., Савина Т. А . Административно-правовое регулирование лицензирования фармацевтической деятельности // Государственное управление и развитие России: вызовы и перспективы: сб . статей III Всероссийской научно-практической конференции / под ред. Н. А. Володиной. Пенза, 2019 . С. 3-8 .
4. Вильгоненко И . М. , Слепенко Ю . Н . , Сухачева Л . К. Специфика правового регулирования от-дельных видов лекарственных средств // Черные дыры в Российском законодательстве. 2017. № 6 . С. 55-56.